

Dr. Elif ERBAY

Eğitimde Fırsat Eđitliđi: Türkiye'de Eđitsizliklerin Nesiller Arası Aktarımı

**FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2026**

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Genel Yayın No | General Publication Number: 1290
Sertifika no | Certificate Number: 77398

Filiz Kitabevi

Yayın No | Publication Number: 2026/39

Kitap Adı: Eğitimde Fırsat Eşitliği: Türkiye'de Eşitsizliklerin Nesiller Arası Aktarımı
Book Title: Equality of Opportunity in Education: Intergenerational Transmission of Inequalities in Türkiye
ISBN: 978-625-8585-33-9
DOI: doi.org/10.64161/filiz.9786258585339

Yazar(lar) | Author(s): Dr. Elif ERBAY | orcid.org/0000-0002-5224-511X
Kurum | Institution: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü

Konu Kategorisi | Subject Categories: Ekonomi

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph
Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish
Ebat | Dimensions: 16 x 23 cm
Baskı Sayısı | Edition: 1
Sayfa Sayısı | Pages: 127

Yayın Tarihi | Publication Date: Mart 2026 | March 2026
Yayın Yeri | Place of Publication: İstanbul, Türkiye
Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: Vildan YAVUZ / Özge DANE
Baskı ve Cilt | Printing and Binding: Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no: 77398)

© All rights reserved | Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri
San. ve Tic. Ltd. Şti.

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Mollahüsrev Mah. Cemalyener Tosyalı Cad. No: 57A
Vefa-Fatih / İstanbul • Tel: +90 (212) 527 07 18
www.filizkitabevi.com • bilgi@filizkitabevi.com

ÖNSÖZ

Bu kitabı yazmaya başlarken zihnimdeki temel soru şuydu: Türkiye’de eğitim, herkes için aynı merdiven mi, yoksa bazıları için basamakları eksik, bazıları için ise çıkışı daha en baştan daraltılmış bir yol mu? Çünkü bazı gruplar için eğitim, gerçekten de fırsatları genişleten bir kanal olurken; diğerleri için, mevcut dezavantajları yeniden üreten, hatta bazen daha ince biçimlerde normalleştiren bir düzenek olarak karşımıza çıkmaya devam ediyor.

Eşitsizlik, çoğu zaman yalnızca “fark” olarak konuşulur; oysa mesele, farkların nasıl üretildiği ve nasıl kalıcılaştığıdır. Eğitimde eşitsizlik yalnızca okula girip girmeme meselesi değildir. Aynı sınıfa giren çocuklar bile, aynı imkânlarla sahip değildir: hane kaynakları, ebeveynlerin eğitim düzeyi, yerleşim yeri, bölgesel altyapı, okulun niteliği, akran çevresi ve toplumsal normlar – hepsi eğitim yolculuğunun seyrini farklılaştırmaktadır. Bu nedenle eşitsizlik, “sonuç” kadar “süreç” meselesidir. Bir çocuğun hangi okula gittiği kadar, o okulda ne öğrendiği; ortaöğretime geçip geçmediği kadar, ortaöğretimi tamamlayıp tamamlamadığı; diploma kadar, diplomanın sunduğu gerçek seçenekler de önemlidir.

Bu kitabın merkezinde, bu eşitsizlikleri görünür kılama çabası vardır. Bir kadın akademisyen olarak, özellikle kadınlar açısından bu çabanın ayrı bir ağırlığı olduğunu düşünüyorum. Çünkü kadınların eğitim deneyimi, eğitim sisteminin kendi kurallarının yanı sıra sistem dışındaki kısıtlarla daha yoğun biçimde kesişmektedir: hane içi bakım yükleri, erken yaşta evlilik, kültürel normlar ve işgücü piyasasına ilişkin beklentiler. Bu kısıtlar, kimi zaman eğitime giriş kararını, kimi zaman okulda kalmayı, kimi zaman da eğitimden elde edilen getiriye belirlemektedir. Dolayısıyla kadınların eğitime katılımı ve eğitimde kalışı, eşitsizliğin yalnızca “dağılımını” değil, aynı zamanda “mekanizmasını” okumak için güçlü bir mercektir.

Bu doğrultuda kitabın sınırlı ama net bir hedefi olduğunu söylemek isterim: Eğitim alanındaki ilerlemeyi inkâr etmeden, bu ilerlemenin içine gömülü eşitsizlikleri görünür kılmak; özellikle kadınların eğitim rotaları üzerinden, fırsatların nasıl açıldığını ve nasıl kapandığını daha dikkatle okumak. Çünkü eşitsizlik üzerine konuşmak, yalnızca “kim geride kaldı?” sorusunu sormak değil; aynı zamanda “neden geride kaldı ve bu nedenler nasıl değiştirilebilir?” sorusunu ciddiye almaktır.

Önsözün sonunda, yalnızca ülkemizde değil, dünyanın her yerinde eğitime erişimi kısıtlanan herkes için eşit koşulların sağlandığı bir dünya diliyorum. Savaşların bittiği ve her çocuğun hayalini kurduğu hayata ulaşabildiği bir gelecek umuduyla...

Elif Erbay

İstanbul – 2026

YAZARIN NOTU

Bu kitap, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat doktora program kapsamında yürüttüğüm ve nesiller arası eğitim hareketliliğini farklı boyutlarıyla incelediğim doktora tezimin belirli kısımlarından esinlenerek hazırlanmıştır. Ancak bu kitapta, doktora tezinde ayrıntılı bir şekilde tartışılan metodolojik yöntemlere ağırlık vermeden, Türkiye'deki eşitsizlik ve nesiller arası kalıcılıkların genel hatları çizilmiştir. Çalışmanın bu şekilde yeniden düzenlenmesindeki amaç, eşitsizliklerin ve kalıcılıkların boyutunu gözler önüne serip farklı disiplinlerden okuyucuların da yararlanabileceği bir kaynak sunmaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
YAZARIN NOTU	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLOLAR LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
ÖZET.....	XIII
ABSTRACT	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM EĞİTİME GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Cumhuriyetten Günümüze İstatistikler	6
1.2. Kadınların Eğitim Çıktıları	16

İKİNCİ BÖLÜM EĞİTİMDE EŞİTSİZLİKLER

2.1. Eşitsizlik Kavramı.....	24
2.1.1. İktisadi Eşitsizlikler	25
2.1.1.1. Türkiye’de İktisadi Eşitsizlikler	30
2.1.2. Eğitimde Eşitsizlikler.....	39
2.1.2.1. Türkiye’de Eğitimde Eşitsizlikler	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EŞİTSİZLİKLERİN NESİLLER ARASI AKTARIMI

3.1. Nesiller Arası Hareketlilik	51
3.1.1. Nesiller Arası Hareketliliğin Önemi	51
3.1.2. Nesiller Arası Hareketlilikte Eğitimin Yeri	53
3.1.3. Kavramsal Temeller ve Teorik Modelleme	54
3.1.4. Ampirik Literatür.....	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE ÜZERİNE BULGULAR

4.1. Veri Seti	65
4.2. Metodoloji.....	69
4.2.1. Mutlak Hareketlilik.....	70
4.2.1.1. Markov Geçiş Matrisleri ve Endeksler.....	70
4.2.1.2. Mutlak Hareketlilik Metrikleri	71
4.2.2. Geçiş Olasılıkları	73
4.2.3. Görece Hareketlilik.....	74
4.2.3.1. Regresyon Katsayısı	74
4.2.3.2. Korelasyon Katsayısı.....	75
4.3. Mutlak Hareketlilik ile İlgili Bulgular	76
4.3.1. Markov Geçiş Matrislerinden Elde Edilen Bulgular.....	76
4.3.2. Mutlak Hareketlilik Metriklerinden Elde Edilen Bulgular	81
4.4. Geçiş Olasılıkları ile İlgili Bulgular	83
4.5. Görece Hareketlilik ile İlgili Bulgular	85
SONUÇ	89
KAYNAKÇA	93
ÖZ GEÇMİŞ	113

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1 Yaş Grubuna göre Kır ve Kentte Okullaşma Oranları (%)	48
Tablo 2.2 Eğitim Seviyesine göre Kır ve Kentte Net Okullaşma Oranları (%)	49
Tablo 4.1 Ham ve Kısıtlanmış Veride Gözlem Sayıları	66
Tablo 4.2 Özet İstatistikler	69
Tablo 4.3 Markov Geçiş Matrisi	70
Tablo 4.4 Nesiller Arası Hareketlilik Endeksleri ve Formülleri.....	71
Tablo 4.5 Anne – Çocuk Eğitim Hareketliliği Geçiş Matrisi	77
Tablo 4.6 Yüksek Eğitimli Ebeveyn – Çocuk Eğitim Hareketliliği Geçiş Matrisi	77
Tablo 4.7 Nesiller Arası Hareketlilik Endeksleri	78
Tablo 4.8 Mutlak Hareketlilik Metrikleri	81
Tablo 4.9 Tavan ve Taban Etkisi ile Mutlak Hareketlilik Metrikleri	82
Tablo 4.10 Geçiş Olasılıkları.....	84
Tablo 4.11 Regresyon Katsayıları	86
Tablo 4.12 Korelasyon Katsayıları.....	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Yetişkin Nüfusun Okuryazarlık Oranı (1935-2023).....	8
Şekil 1.2 İlkokul ve Ortaokulda Okul ve Öğretmen Sayıları (1923-1996).....	10
Şekil 1.3 İlkokul ve Ortaokulda Okullaşma Oranları (1935-1996)	11
Şekil 1.4 MEB'in Bütçesinin Oranı (1924-2022).....	12
Şekil 1.5 Özel Okulların Oranı (1980-1996).....	13
Şekil 1.6 Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Okul ve Öğretmen Sayıları (1923- 2023).....	14
Şekil 1.7 Eğitim Kademesine göre Net Okullaşma Oranı (1985-2023)	15
Şekil 1.8 Cinsiyete göre Yetişkin Nüfusun Okuryazarlık Oranı (1935-2023).....	17
Şekil 1.9 Cinsiyetlere ve Eğitim Kademesine göre Net Okullaşma Oranı (1985- 2023).....	19
Şekil 2.1 Dünya Genelinde Okuryazarlık Oranı	22
Şekil 2.2 Dünya Genelinde Örgün Eğitime Katılan Nüfusun Oranı.....	23
Şekil 2.3 Ülkelerin P90/P50 Oranı	27
Şekil 2.4 Farklı Eşitsizlik Seviyeleri için Lorenz Eğrileri ve Gini Katsayıları	28
Şekil 2.5 Ülkelerin Gini Katsayısı.....	29
Şekil 2.6 Türkiye'de Gini Katsayısının Zaman İçindeki Değişimi.....	32
Şekil 2.7 Türkiye'de P80/P20 Oranının Zaman İçindeki Değişimi	33
Şekil 2.8 İBBS-2 Seviyesinde Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasılabın Dağılımı.....	36
Şekil 2.9 İBBS-2 Seviyesinde Gini Katsayısı.....	37
Şekil 2.10 Kentleşme Oranı (1927-2007).....	38
Şekil 2.11 Dünya Genelinde Ortalama Okul Yılları.....	40
Şekil 2.12 Dünya Genelinde Cinsiyet Eşitliği Endeksine göre Ortalama Okul Yılları	41
Şekil 2.13 Dünya Genelinde İlköğretimin Sonunda Asgari Okuma Yeterliliğine Ulaşan Öğrencilerin Oranı.....	42
Şekil 2.14 İl Düzeyinde Ortalama Eğitim Süreleri	45

Şekil 2.15 İl Düzeyinde 25-34 Yaş Aralığındaki Bireylerden Lise ve Üstü Eğitim Almış Olanların Oranı	46
Şekil 2.16 İl Düzeyinde Cinsiyet Eşitliği Endeksi.....	47
Şekil 4.1 Kadınların Eğitim Seviyesi	67
Şekil 4.2 Anne ve Babaların Eğitim Seviyeleri	68
Şekil 4.3 Markov Geçiş Matrisleri	80

Equality of Opportunity in Education: Intergenerational Transmission of Inequalities in Türkiye

ÖZET

Bu kitap, Türkiye’de eğitimin tarihsel dönüşümünü, eğitimdeki eşitsizlikleri ve bu eşitsizliklerin nesiller arası aktarımını kadınlar odağında ele almaktadır. Öncelikle Türkiye’de eğitim sisteminin ve eğitime katılımın ulusal eğilimlerini özetlemekte, ardından eşitsizlik kavramını iktisadi ve eğitimsel boyutlarıyla tartışmakta, daha sonra nesiller arası eğitim hareketliliğine ilişkin teorik çerçeveyi sunmaktadır. Son bölümde ise Türkiye için kadınlar özelinde sunulan ampirik bulgular, eğitimde mutlak iyileşmelere rağmen nesiller arası eğitim hareketliliğinin sınırlı kaldığını ve aile arka planının kadınların eğitim kazanımları üzerinde güçlü etkisini sürdürdüğünü göstermektedir. Böylece kitap, eğitimdeki genişlemeyi yalnızca ortalamaların yükselişi olarak değil, eşitsizliğin hangi biçimlerde devam ettiği ve kadınlar açısından kuşaktan kuşağa nasıl yeniden üretildiği üzerinden okumayı önermektedir.

Anahtar kelimeler: Eğitim, Nesiller arası hareketlilik, Kadın, Türkiye

ABSTRACT

This book examines the historical transformation of education in Türkiye, educational inequalities, and the intergenerational transmission of these inequalities, with a particular focus on women. It first summarizes national trends in the education system and educational participation in Türkiye, then discusses the concept of inequality in its economic and educational dimensions, and subsequently presents the theoretical framework of intergenerational educational mobility. In the final chapter, the empirical findings for Türkiye, focusing specifically on women, show that despite absolute improvements in education, intergenerational educational mobility has remained limited and family background continues to exert a strong influence on women’s educational attainment. The book therefore proposes reading educational expansion not simply as a rise in averages, but through the ways in which inequality persists and is reproduced from one generation to the next, particularly for women.

Keywords: Education, Intergenerational mobility, Woman, Türkiye